

УДК 78(073)

**НАРОДНИЙ ОРКЕСТР  
ЯК ЧИННИК  
ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ  
МАЙБУТНЬОГО  
ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА**

**Зоя СТУКАЛЕНКО**

ORCID ID:

кандидат педагогічних наук, старший викладач  
Центральноукраїнський державний педагогічний  
університет імені Володимира Винниченка,  
кафедра музичного мистецтва і хореографії,  
вул. Шевченка, 1, 25000, Кропивницький,  
Кіровоградська область, Україна

Zoya STUKALENKO

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Lecturer of the Department of Music Art and

Choreography

Central Ukrainian State Pedagogical University named after  
Volodymyr Vynnychenko,

1, Shevchenko str., 25000, Kropivnitsky, Kirovograd region,  
Ukraine

stukalenkoz@gmail.com

**PEOPLE'S ORCHESTRA AS A FACTOR  
OF PROFESSIONAL GROWTH  
OF THE FUTURE PEDAGOGUE-MUSICIAN**

У статті описано профілюючу дисципліну у системі фахової підготовки майбутнього вчителя музики — народний оркестр, а також наголошено, що найефективнішою формою розвитку творчих здібностей студента є навчальний оркестровий колектив. Головною метою професійного зростання майбутнього педагога-музиканта є не тільки поглиблене оволодіння сукупністю професійних умінь і навичок гри в оркестрі, а також управління оркестровим колективом та творча самореалізація. Наведені репертуарні напрями сучасного народно-оркестрового виконавства.

**Ключові слова:** народний оркестр, музика, мистецтво, репертуар, студент.

The article describes the profile discipline in the system of professional training of the future teacher of music — the folk orchestra. It is also emphasized that the most effective form of development students' creative abilities is an educational orchestra collective. The main purpose of professional growth of the future teacher-musician is not only profound mastering of a combination of professional abilities and skills in the orchestra, but also management of the orchestra team and creative self-realization. The problem was studied by scientists: E. Bobrovnikova, E. Bortnik, L. Haydamak, V. Gutsal, A. Nesovibatko, I. Sklyar, G. Hotkevich, L. Cherkassky. In scientific researches of A. Gumenyuk, P. Ivanova, V. Komarenko, M. Lysenko, S. Martsinkovsky, L. Nosov, E. Bezpyatov, V. Voevodin, A. Ilchenko, V. Komarenko, I. Intelligent, E. Yutzevich covered the methodology of working with folk orchestras, features of its functioning. V. Deinega, L. Drazhnitsa, V. Gutsal, D. Pshenichny. The repertoire directions of contemporary folk-orchestral performance are presented. For example, works from the repertoire of the «Steppe dawns» orchestra of Folk Instruments by the Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko were translated and processed by the head Z.M. Stukalenko.

**Keywords:** folk orchestra, music, art, repertoire, student.

**Вступ.** Сучасний етап розвитку вищої мистецької освіти передбачає якісну зміну підходів до визначення змісту, а також форм і методів пізнавальної діяльності студентів. Це пов'язано з формуванням нової парадигми вищої освіти, швидкими темпами модернізації суспільства. Система музичної освіти передбачає виховання естетичного сприйняття музики і розвиток індивідуальних можливостей студентів. Майбутній учитель музики загальноосвітньої школи повинен захопити учнів до скарбниці музичного мистецтва, формуючи їхні художні смаки на кращих зразках світової класики і сучасної музичної культури; він повинен максимально розвинути потреби, інтереси та здібності дітей, виховати активних і грамотних слухачів та любителів музики. Виходячи з вимог сьогодення, проблематика статті є актуальною та своєчасною.

Мета дослідження — розглянути основні репертуарні напрями сучасного народно-оркестрового виконавства, які визначили нові перспективи розвитку та подальший шлях його академізації.

Історіографія проблеми. Дослідженням різних аспектів становлення та розвитку професійних і самодіяльних оркестрів народних інструментів займалася низка вчених (педагогів, музикантів, мистецтвознавців, фольклористів тощо). Праці Є. Бобровникова, Є. Бортника, Л. Гайдамаки, В. Гуцала, О. Незовибатька, І. Скляра, Г. Хоткевича, Л. Черкаського присвячені вивченню історії народного музичного інструментарію, шляхам його удосконалення. У наукових розвідках А. Гуменюка, П. Іванова, В. Комаренка, М. Лисенка, С. Марцинковського, Л. Носова розглядаються питання виникнення та формування українського оркестру народних інструментів. Є. Безп'ятов, В. Воеводін, О. Ільченко, В. Комаренко, І. Розумний, Є. Юцевич висвітлювали методику роботи з народним оркестром, особливості його функціонування. В. Дейнега, Л. Дrajниця, В. Гуцал, Д. Пшеничний порушували питання щодо створення репертуару для українського народного оркестру та специфіки виконавської діяльності.

**Основна частина.** Підготовка висококваліфікованих учителів музики, які мають всебічну музично-виконавську і музично-теоретичну підготовку, здійснюється у процесі навчання на музично-педагогічних та мистецьких факультетах педагогічних вузів. Оркестровий клас — одна з профілюючих дисциплін у

системі фахової підготовки майбутнього вчителя музики. Найпоширенішими на музично-педагогічних та мистецьких факультетах педагогічних університетів є оркестри народних інструментів. Це виконавські колективи, які окрім учбової роботи демонструють результати, досягнуті у відкритих концертах. Одним із базових навчальних оркестрових колективів мистецького факультету Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка є оркестр народних інструментів, до складу якого входять наступні групи інструментів: струнно-щипкові (домра-прима, домра-альт, домра-тенор, домра-бас; балалайка-прима, балалайка-альт, балалайка-секунда, балалайка-контрабас), група баянів (баян-1, баян-2, баян-баритон, баян-бас), фортепіано, ударні та шумові інструменти.

Загальновідомо, що для симфонічного, камерного, духового оркестрів, для різних складів класичних ансамблів репертуар створювався протягом багатьох століть. Оркестр народних інструментів, на відміну від цих колективів, є надто молодим явищем світової музичної культури, тому він займав небагато місця у творчості професійних композиторів.

На початковому етапі самодіяльні колективи виконували обробки народного мелосу, танцювальну музику, мелодії революційних і масових пісень, які мали переважно невисоку художню цінність і яскраво виражений агітаційний характер. Кожен керівник оркестру народних інструментів власноруч створював партитури для свого колективу, а вони нерідко відрізнялися один від одного інструментальним складом. Тому іншим керівникам оркестрів постійно доводилося підлаштовувати, «адаптувати» їх під інструментальний склад своїх колективів — це, безперечно, не сприяло розвитку репертуару для народного оркестру. Із підвищенням виконавської майстерності оркестрантів керівники колективів робили перекладення фортепіанних і скрипкових творів. Тут чітко простежується тенденція переходу репертуару від агітаційно-пропагандистського до репертуару, побудованого на зразках музичної класики.

Творчість українських композиторів для сучасних народно-оркестрових колективів представлена багатьма жанровими напрямками у руслі формування характерних виконавських тенденцій:

- фольклорний — обробки, фантазії, парафрази, варіації, концертні п'єси на народні теми;

- академічний — оригінальні композиції (концерти, сюїти, фантазії, рапсодії);
- естрадно-джазовий — оригінальні твори та перекладення;
- авангардний — оригінальні твори та перекладення, представлені концертним, методичним та навчальними зразками репертуару сучасних народно-оркестрових колективів.

Наведені репертуарні напрями сучасного народно-оркестрового виконавства визначили нові перспективи його розвитку та подальший шлях академізації. Багатожанровість творів складає основу концертного та педагогічного репертуару сучасних оркестрів народних інструментів. Оркестрова література ХХ ст. об'єднала в собі всі музичні стилі: від бароко, віденського класицизму, романтизму (у вигляді перекладеної літератури) до сучасних оригінальних авангардних театралізованих композицій [1, с. 121].

Важливої ролі у драматургії сучасних народно-оркестрових творів набули різні види тембрових контрастів. Тембровий контраст у сучасній народно-оркестровій музиці став одним з істотних елементів будови розділів всередині окремих частин або одночастинних творів [2]. Вагомим проявом нових тембрових можливостей оркестру народних інструментів стали знахідки композиторів у сфері характерних барв такого інструментального складу. Найбільша його своєрідність виявилась у різних «мерехтливих» звучностях, які створюють групи домр, бандур, цимбалів.

Особливо яскравими творами, де простежуються названі тенденції, є «Українські візерунки» Ю. Алжнева, «Рапсодія № 1 для скрипки з оркестром народних інструментів», «Святковий концерт» для оркестру В. Зубицького, «Сонячне коло» для цимбалів з оркестром І. Гайденка, парафраз на тему української народної пісні «Ой, вербо, вербо» І. Кириліної, «Рапсодія в стилі гопак», Феєрична поема для оркестру «В ніч на Купала» Я. Лапинського, сюїта «Народні фрагменти» Є. Льонка, марш «Круті пороги» пам'яті Л. Ревуцького В. Степура, «Дума про Кобзаря» для бандури з оркестром і «Спомин про Запорізьку Січ» В. Тилика, «Веснянка» Ю. Шевченка, «Посвіт Батуринського замку» В. Шумейка, «Похідна гетьманської варті», «Прадавні суголось», «Думка-шумка» Ю. Щуровського, фольк-кантата «Подільські співанки» для сопрано з

оркестром [2, с. 118]. Формування світогляду виконавців, розширення їхнього життєвого досвіду здійснюється через осмислення репертуару, тому висока ідейність того чи іншого твору є основним принципом при виборі програми для студентів.

Для прикладу подаємо твори із репертуару оркестру народних інструментів «Степові зорі» ЦДПУ ім. Володимира Винниченка, які перекладені і оброблені керівником З.М. Стукаленко: «Черевички», укр. нар. пісня; «Тоска», Е. Мартон; «Фантазія до к/ф «Пірати карибського моря», муз. К. Бадельта; «Завітайте до нас», сл. В. Герасименка, муз. П. Дворського; «Степом», сл. М. Негоди, муз. А. Пашкевича; «Ровесники», сл. О. Підсухи, муз. О. Білаша; «Рече та стогне Дніпр широкий», сл. Т.Г. Шевченка, муз. А. Павлюченка; «Вітре буйний», сл. Т.Г. Шевченка, муз. Павлюченка.

Простеживши невеличкий репертуар сучасних українських композиторів, які творять для народного оркестру, варто відзначити, що поряд із фольклорними засадами, яких дотримуються митці при створенні репертуару для цього типу оркестру, в музичній мові використовуються також елементи сучасного мислення — сонористика (В. Шумейко «Похідна»), зіставлення звукових масивів (В. Шумейко «Посвіт Батуринського замку»), колористичні ефекти (Я. Лапинський «Рапсодія в стилі гопак») тощо.

Становлення концертного репертуару для народно-оркестрових колективів збіглося з авангардистськими пошуками навколишнього музичного середовища, що, в свою чергу, зумовило розширення системи прийомів звуковидобування, пошук нових тембрів, театралізацію виконавства, створення нових форм, жанрів оркестрового виконавства. Концертний репертуар визначив мистецьку та художньо-естетичну значимість сучасного народного оркестру в умовах сучасних музичних технологій. Мистецька перспектива сучасних оригінальних композицій поєднується з ефективним використанням інструментальної специфіки народних інструментів.

До основного комплексу інструментально-оркестрових умінь та навичок, необхідних майбутньому організатору шкільних оркестрів, відносяться майже всі елементи гри, які потребують ансамблю. Перший з них — вміння настроювати інструменти та чисто інтонувати. Всі струнні, духові та деякі ударні (литаври) інструменти потребують постійної настрой-

ки та корекції інтонування. Тому керівник оркестру повинен дотримуватись високих вимог до студентів під час настройки та інтонування, до підбору в оркестр якісних інструментів з постійною настройкою. Наступними за значущістю є елементи звуковідтворення — атака, середина та кінець звука; вивчення основних функцій оркестрового твору (тема, підголосок, педаль, бас, фігурація тощо), які виконуються усім оркестром та окремими партіями; знання правил колективного музикування (здатність чути інших учасників колективу, формування «чуття партнера»). Дуже важливим елементом формування навичок контролю й оцінки власних виконавських дій та дій інших учасників колективу є виховання почуття відповідальності за якість опанування власної партії, а також специфіка виконання музики з диригентом та без нього, розуміння диригентських жестів.

Опанування студентами ансамблевих навичок відбувається на заняттях окремих оркестрових груп, а засвоєння навичок оркестрового виконавства — на зведених репетиціях. Такі репетиції є доцільними й результативними на групових заняттях, де з'ясовують, які фрагменти твору потребують певної індивідуальної роботи — перевірки виконання технічно складних фрагментів твору. За своїм призначенням загальна репетиція значно відрізняється від групової. Тут вирішуються завдання значно вищого художнього порядку: динамічна й ритмічна гнучкість, співвідношення звучності груп; підпорядкованість звучності загальному інтерпретаційному замислу, стилістичний та емоційний взаємозв'язок, ансамблева зіграність колективу.

**Висновки.** Отже, найефективнішою формою розвитку творчих здібностей студента є навчальний оркестровий колектив. Саме в оркестровому класі формуються всі здібності й потенційні творчі можливості, які креативно відбиваються на всіх аспектах життя й діяльності студентів — майбутніх вчителів музики. У колективній творчості формуються, передусім, соціальні потреби: духовні — у виконавстві, творчості та інших видах музично-естетичної діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методично обґрунтованих підходів щодо сприяння професійному становленню майбутніх вчителів музичного мистецтва на базі народно-оркестру.

1. Дейнега В.М. Музичний інструментарій як показник специфіки оркестру народних інструментів. *Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського*. Київ, 2002. Вип. 22. Кн. 8. С. 119—129.
2. Ільченко О.О. Народне оркестрове виконавство: аматорство і проблеми художності: монографія. Київ: КДК, 1994. 116 с.
3. Черкаський Л.М. Українські народні музичні інструменти. Київ: Техніка, 2003. 264 с.

#### REFERENCES

- Dejneha, V.M. (2002). Muzychnyj instrumentarij iak pokaznyk spetsyfyky orkestru narodnykh instrumentiv. *Naukovyj visnyk NMAU im. P. I. Chajkovs'koho* (Vyp. 22, kn. 8, pp. 119—129). Kyiv [in Ukrainian].
- Il'chenko, O.O. (1994). Narodne orkestrove vykonavstvo: amatorstvo i problemy khudozhnosti: monohrafiia. Kyiv [in Ukrainian].
- Cherkas'kyj, L.M. (2003). Ukrainsk'i narodni muzychni instrumenty. Kyiv: Tekhnika [in Ukrainian].